

Järjestelmällistä tietoa 1500-luvun kirkkoherroista

Mikko Hiljanen:

Suomalaiset kirkkoherrat Ruotsin valtion rakentajina 1550-luvulta 1610-luvulle. JYU Dissertations 67. University of Jyväskylä 2019. 141 s. ISBN 978-951-39-7700-9.

Mikko Hiljanen on väitöskirjassaan perehtynyt 1500-luvun papistoon. Hänen Jyväskylän yliopistossa huhtikuussa 2019 tarkastettu väitöskirjansa *Suomalaiset kirkkoherrat Ruotsin valtion rakentajina 1550-luvulta 1610-luvulle* koostuu pitkästä johdanto-osuudesta ja neljästä referee-arvioidusta artikkelista, jotka ovat ilmestyneet alan tieteellisissä julkaisuissa.

Artikkeliväitöskirja ei Suomen historiassa, varsinkin varhaisemmassa historiassa, ole kovin tyypillinen. Johdannossa Hiljanen kokoaa artikkeliensa teemoja ja ilmoittaa tarkastelevansa aihetta kolmen alakysymyksen kautta: millaiseen asemaan kirkko ja kirkkoherrat joutuivat 1500-luvulla suhteessa hallitsijaan ja maalliseen esivaltaan, mikä oli heidän suhteensa paikallisyhteisöihin, ja miten he toimivat esivaltojen ja paikallisyhteisöjen välissä.

Otsikko luonnehtii kirkkoherroja suhteessa tiettyyn maantieteelliseen alueeseen, Suomeen eli ns. itäiseen valtakunnan osaan, ja suhteessa esivaltoihin, erityisesti valtioon ja sen rakennusprosessiin. Metodologisena lähtökohtana on prosopografinen tutkimus, jossa tekijä käyttää kokoamiaan henkilö-, tulo- ja rahvaanvalitus-tietokantoja. Suuren osan tiedoista tekijä on koonnut ns. paimenmuisto-teoksista (verkkoversio ks. <https://kansallisbiografia.fi/paimenmuisto>) sekä verotus- ja valitusluetteloista.

Artikkelien tapaukset ja tilastollinen analyysi liittyvät ennen kaikkea pappien valintaan ja tulotasoon sekä esimerkkitapausten kautta paikallisyhteisöjen ja esivaltojen välisiin suhteisiin. Kokoavana taustateemana on valtionrakennusprosessi ja kysymys siitä, rakennettiinko valtiota ylhäältä vai alhaalta päin. Hiljanen päätyy työssään korostamaan alhaalta päin rakentamista.

Kokonaisuutena analyysi ja artikkelit rakentavat tulokinnan 1500-luvun papiston taloudellisesti ja hallinnollisesti kiristyvästä asemasta. Hiljanen analysoi kirkkoherrojen tuloja ja toteaa, että vaikeutuvasta tilanteesta huolimatta (mm. voituottojen väheneminen) kirkkoherrat erottuivat edelleen taloudellisesti hyvin toimeentulevana ryhmänä.

Myös kirkkoherrojen toiminta suhteessa hallitsijoiden kirkkopoliittikkaan tai paikallisyhteisön valitusprosesseihin osoittaa, että he olivat tärkeitä paikallisia vallankäyttäjiä ja toimijoita. Viimeisissä artikkeleissa ja johdannossa Hiljanen katse tarkentuu erityisesti vah-

vistavan vuorovaikutuksen (*empowering interaction*) näkökulmaan.

Artikkeleissa tulee hyvin esiin se, että kirkon toimintamahdollisuudet sekä maallisen ja hengellisen esivallan valtasuhteet vaihtelivat 1500-luvulla ja sen eri vuosikymmenillä merkittävästi. Kuningasperheen keskinäiset ja eri yhteiskuntaryhmien väliset valtataistelut näkyvät pappien nimityksissä, ne näkyvät pappien toimintamahdollisuuksissa ja ne näkyvät ristiriitaisina lojaliteetteina. Arjen prosesseissa papit osaltaan rakensivat modernia valtiota olemalla vuorovaikutuksessa sekä rahvaan että esivaltojen kanssa.

Kirkkoherrojen, johdonmukainen prosopografinen tarkastelu on erittäin tervetullut lisä sekä papiston toimintaa että 1500-luvun paikalliskehitystä koskevaan tutkimukseen. Esimerkiksi tuomarinvirkojen täyttöä sekä talonpoikaisten luottamustehtävien muutosta on aiemmin tutkittu, mutta papistoa ei ole aiemmin tarkasteltu vastaavalla tarkkuudella.

Hiljanen tuo esiin muun muassa sen, että kuninkaiden suuri vaikutusvalta pappisnimityksiin on aiemmin perustunut vain absoluuttisiin kuninkaiden antamiin nimitystietoihin, eikä lukua ole verrattu siihen, kuinka paljon pappeja kaikkiaan nimitettiin. Yksinkertaisten vertailulukujenkin tarjoaminen ja muiden valintaan vaikuttaneiden toimijoiden esiin nostaminen tuo esiin 1500-luvun kirkkoherranimitysten monimutkaisen maailman, puhumattakaan esimerkkitaupaksista, joita valitusasiakirjat kuvaavat.

Osittain voi kysyä, missä määrin fokus on kirkkoherrojen toimijuudessa ja missä määrin käsitellään toiminnan reunaehtoja, jotka esivallat yhtäältä ja paikallisyhteisö toisaalta asettivat. Hiljanen toki toteaa, että toiminnan reunaehtoja tutkimalla saadaan tietoa siitä, millaisia toimintamahdollisuuksia kirkkoherroilla on ollut.

Yhteiskuntahistoriallinen näkökulma on väitöskirjan tärkein ansio, minkä lisäksi kirjoittaja pyrkii hakemaan keskusteluyhteyttä kirkkohistoriallisen tutkimuksen suuntaan. Johdanto-osuudessa valtionrakennuksen tutkimustradition tarkastelu jättää paikoin varjoon kirjoittajan oman äänen, mutta johdannossa ja itse artikkeleissa Hiljanen osoittaa tuntevansa hyvin sekä valtion rakentamiseen että mm. prosopografiaan liittyvän tutkimusperinteen.

Artikkeliväitöskirjoja on usein kritisoitu siitä, että niiden sisältö saattaa olla epätasaista, kun artikkelit ovat ilmestyneet kovin erilaisissa yhteyksissä. Hiljasen väitöskirjan luettuani sanoisin toisaalta, että vaikka monografian paikkaa on puolustettava, voi artikkeliväitöskirjassa näkyä positiivisella tavalla tutkimuksen ja analyysin prosessi.

Työ osoittaa kokonaisuutena hyvää tieteenalan ja aineiston hallintaa, ja Hiljanen tuo tutkimuksellaan esiin merkittävää uutta tietoa, joka tarkentaa ymmär-

rystämme 1500-luvun papistosta. Toivottavasti väitöskirjahankkeessa kootulle tietokanta-aineistolle löytyy käyttöä myös tekijän tulevissa hankkeissa.

Anu Lahtinen, professori
Helsingin yliopisto